

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MƏRKƏZİ BANKI

Maliyyə institutlarında cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılması, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi, kütləvi qırğın silahlarının yayılması və yayılmasının maliyyələşdirilməsi üzrə institusional risk qiymətləndirilməsinin aparılmasına dair

Metodoloji Rəhbərlik

Azərbaycan Respublikası
Mərkəzi Bankı İdarə Heyətinin
04 aprel_ 2025-ci il tarixli
qərarı ilə təsdiq edilmişdir.
Protokol 07

**Maliyyə institutlarında cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın
ləqallaşdırılması, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi, kütləvi
qırğın silahlarının yayılması və yayılmasının
maliyyələşdirilməsi üzrə institusional risk
qiymətləndirilməsinin aparılmasına dair**

Metodoloji Rəhbərlik

Ümumi müddəalar

1.1. Bu Metodoloji Rəhbərlik qanunvericiliyin tələbləri nəzərə alınmaqla beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq hazırlanmışdır və maliyyə institutları tərəfindən maliyyə institutlarında cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılması, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi, kütləvi qırğın silahlarının yayılması və yayılmasının maliyyələşdirilməsi (ƏL/TM/KM) üzrə institusional risk qiymətləndirilməsinin (bundan sonra - İRQ) aparılmasına dair tövsiyələri müəyyən edir. Bu Metodoloji Rəhbərlik institusional risk qiymətləndirilməsinin həyata keçirilməsinin sadələşdirilmiş qaydasını təsvir edir.

1.2. "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 21.7-ci maddəsinə əsasən maliyyə institutları ƏL/TM/KM üzrə institusional riskləri müəyyən etməli, qiymətləndirməli, qiymətləndirmə nəticələrini sənədləşdirməli və nəzarət orqanına təqdim etməli, həmçinin rəhbərlik tərəfindən təsdiq edilən daxili qayda və prosedurlara uyğun olaraq risklərin idarə olunması, aradan qaldırılması və ya azaldılması üçün tədbirlər görməlidirlər.

1.3. Maliyyə institutları "Öhdəlik daşıyan şəxslərin daxili nəzarət proqramının cavab verməli olduğu minimum Tələblər"in (bundan sonra - Tələblər) 2.9-cu bəndində müəyyən edilmiş tələbləri nəzərə alaraq ƏL/TM/KM risklərinin qiymətləndirilməsi üçün ən azı ildə bir dəfə İRQ-ni həyata keçirməlidir.

1.4. "Banklarda korporativ idarəetmə Standartları"na, "Sığortaçılarda korporativ idarəetmə Standartları"na və "İnvestisiya şirkətlərində korporativ idarəetmə Standartları"na əsasən banklar, sığortaçılar və investisiya şirkətləri tərəfindən risk iştahası bəyannamələri təsdiq edilməlidir. Risk iştahası bəyannamələrində sözügedən qurumların biznes məqsədlərinə çatması üçün onlar tərəfindən qəbul edilə biləcək məcmu risk limitləri qeyd olunur. Həmçinin, sənəddə maliyyə risklərinə dair limitlərlə yanaşı qeyri-maliyyə risklərinə, o cümlədən ƏL/TM/KM risklərinə dair limitlər də nəzərdə tutulur. Analoji sənədin banklar, sığortaçılar və investisiya şirkətləri ilə yanaşı digər maliyyə institutları tərəfindən də təsdiq edilməsi tövsiyə olunur.

1.5. Hər bir maliyyə institutu fəaliyyət xüsusiyyətləri və həyata keçirdiyi əməliyyatların növləri, müştəri bazasının strukturu və ölçüsünü nəzərə almaqla Bu Metodoloji Rəhbərlik əsasında öz İRQ metodologiyasını daha sadə və ya geniş formada hazırlaya və İRQ-ni həyata keçirə bilər.

1.6. İRQ ilə bağlı ümumi yanaşma kəmiyyət və keyfiyyət məlumatlarına əsaslanaraq məxsusi risklərin (maliyyə institutunun fəaliyyətindən irəli gələn və daxili nəzarət mexanizmləri tətbiq edilmədən maliyyə institutunun məruz qaldığı risk) və ƏL/TMM üzrə daxili nəzarət proqramının adekvatlığının qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

1.7. İRQ dövrü prosesdir və maliyyə institutları risklərin müəyyənləşdirilməsi, qiymətləndirilməsi və idarəedilməsini mütəmadi qaydada həyata keçirməlidir. Çünki risklər sabit deyil, daxili və xarici amillərin təsiri nəticəsində dəyişə bilər. Nümunə olaraq, maliyyə institutunun fəaliyyətinin genişləndirilməsi, fəaliyyət istiqamətinin dəyişdirilməsi dünyada yeni tendensiyaların yaranması, qanunvericilikdə dəyişikliklər edilməsi risklərin artmasına və ya azalmasına təsir göstərə bilər.

2. İRQ-yə hazırlıq mərhələsi

2.1. Maliyyə institutu İRQ prosesinə başlamazdan əvvəl fəaliyyət xəritəsini tərtib edir. Fəaliyyət xəritəsində fəaliyyət (biznes) sahələrini, növlərini, ölçüsünü, fəaliyyət göstərdiyi bazarları (xidmət və məhsullarını təklif etdiyi iqtisadi sektorlar) və s. qeyd edir, yəni fəaliyyətini inventarlaşdırır. Filial, nümayəndəlik və (və ya) digər struktur bölmələrə, həmçinin töəmə təşkilatlara malik maliyyə institutları həmin struktur bölmələrin və töəmə təşkilatların da fəaliyyətini inventarlaşdırır.

2.2. Fəaliyyət xəritəsində maliyyə institutunun xüsusən yüksək riskli müştərilərinə, məhsullarına/xidmətlərinə, əməliyyatlarına, çatdırılma kanallarına və coğrafi yerləşməsinə dair aşağıdakı kəmiyyət göstəriciləri və daxili nəzarət proqramına dair məlumatlar yer alır:

2.2.1. müştərilərə münasibətdə müştərilərin növləri, sayı, onların apardıqları əməliyyatların, bağladıqları əqdlərin sayı və məbləği;

2.2.2. məhsul/xidmət/çatdırılma kanallarına münasibətdə onların növləri, onlardan istifadə edən müştərilərin sayı, əməliyyatların/ əqdlərin sayı və məbləği;

2.2.3. coğrafi yerləşməyə münasibətdə digər ölkələrə (zonalara) və ölkələrdən (zonalardan) edilən köçürmələrin, habelə bu ölkələrlə (zonalarla) bağlılığı olan əqdlərin sayı və məbləği;

2.2.4. daxili nəzarət proqramının komponentləri.

2.3. Fəaliyyət xəritəsi formalaşdırıldıqdan sonra risklərin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsinə başlanılır.

2.4. İRQ nəticəsində məxsusi risk və daxili nəzarət proqramının adekvatlıq dərəcəsi müəyyən edildikdən sonra aşağıdakı düsturla qalıq risklər hesablanır.

$$\text{Qalıq risk} = \text{Məxsusi risk} - \text{Daxili nəzarət proqramının adekvatlığı}$$

3. Məxsusi risklərin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi

3.1. Məxsusi risklər dörd əsas kateqoriyadan (müştəri riski, məhsul/xidmət/əməliyyat riski, çatdırılma kanalı riski, coğrafi yerləşmə riski) ibarət olmaqla maliyyə institutunun fəaliyyətindən irəli gələn və daxili nəzarət tədbirləri nəzərə alınmadan müəyyən edilən risklərdir. Bu Metodoloji Rəhbərlikdə məxsusi risklər hesablanarkən risk skoringi şkalasından və çəki dərəcələrindən istifadə edilir.

3.1.1. risk skoringi şkalası maliyyə institutlarının öz fəaliyyətləri ilə bağlı riskləri müəyyənləşdirmək və qiymətləndirmək üçün əsas vasitələrdən biridir. Bu skoringlər hər bir maliyyə institutunun fəaliyyət istiqamətləri, müştəri bazası, məhsul və xidmətlərin xüsusiyyətləri, coğrafi fəaliyyət sahələri və istifadə edilən çatdırılma kanalları nəzərə alınaraq maliyyə institutu tərəfindən fərdi şəkildə müəyyən edilir. Skoringlərin dəqiq müəyyən edilməsi risklərin effektiv idarə olunması və qalıq risklərin minimal səviyyəyə endirilməsində mühüm rol oynayır. Bunun üçün maliyyə institutları Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupunun (FATF), Avropa İttifaqının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Dünya Bankının, milli və beynəlxalq

nəzarət və maliyyə monitorinqi orqanlarının nəşrləri, o cümlədən son Milli Risk Qiymətləndirilməsi və Sahəvi Risk Qiymətləndirilməsi hesabatları ilə tanış olurlar.

Nümunə olaraq, anonimlik, vəsaitlərin mənbəyinin müəyyən edilməsində çətinliklər və ya siyasi nüfuz kimi xüsusiyyətlərlə seçiyyələnən müştərilərə, əməliyyatlara, məhsul/xidmətlərə və ya çatdırılma kanallarına münasibətdə (məsələn, *məsafədən təqdim olunan xidmətlər və aparılan əməliyyatlar, siyasi nüfuzlu şəxslər, yüksək riskli zonalarla bağlı şəxslər və onların əməliyyatları* və s.) risk skoringi daha yüksək təyin edilə bilər.

Nümunə 1¹:

Skoring	Skoringin Səviyyəsi	Risk faktorları (məsələn, müştəri kateqoriyaları)
1	Aşağı Risk	Yerli fiziki şəxslər
2	Aşağı-Orta Risk	Yerli hüquqi şəxslər
3	Orta Risk	Xarici hüquqi şəxslər
4	Orta-Yüksək	Tənzimlənməyən Virtual Aktiv Xidməti Təminatçıları
5	Yüksək Risk	Siyasi nüfuzlu şəxslər

Nümunənin izahı: Bu nümunədə müştəri növlərinin xüsusiyyətlərinə müvafiq olaraq 5 ballıq şkala (şkalanın genişliyini maliyyə institutu fərdi qaydada müəyyən edir) ilə risk skoringi müəyyən edilməsi göstərilmişdir. Xüsusiyyətinə görə ƏL/TM/KM riski yüksək olan müştəri kateqoriyalarına yüksək risk skoringi müəyyən edilir. Analoji yanaşma məhsul/xidmət, çatdırılma kanalları, coğrafi yerləşməyə münasibətdə də tətbiq edilərək skoring müəyyən edilir.

3.1.2. çəki dərəcələri risk faktorlarının maliyyə institutlarının fəaliyyətindəki əhəmiyyətini ifadə edir. Hər bir maliyyə institutu öz spesifik fəaliyyətlərinə və risk profillərinə uyğun olaraq çəki dərəcələrini fərdi şəkildə müəyyən edir. Bu yanaşma institutun fəaliyyət istiqamətləri, müştəri bazası, təqdim etdiyi məhsul, xidmət və çatdırılma kanalları, həyata keçirdiyi əməliyyatlar, əlaqəli olduğu coğrafi ərazilərin risk səviyyəsini effektiv və sistematik şəkildə qiymətləndirmək üçün mühüm rol oynayır.

Çəki Dərəcəsi aşağıdakı düsturla hesablanı bilər:

$$\text{Çəki Dərəcəsi} = (\text{Portfeldəki pay} + \text{Əməliyyatlardakı pay}) / 2$$

Nümunə 2:

Risk faktorları (məsələn, müştəri kateqoriyaları)	Portfeldəki pay (məsələn, müvafiq müştəri)	Əməliyyatlardakı pay (məsələn, müvafiq müştəri kateqoriyası tərəfindən)	Çəki Dərəcəsi (%)
---	--	---	-------------------------

¹ Bu Metodoloji Rəhbərlikdə qeyd olunan nümunələr və misallar İRQ-nın aparılması metodologiyasına təsəvvür yaratmaq məqsədilə təqdim edilmişdir.

	kateqoriyası sayının bütün müşətilərin sayındakı payı) (%)	aparılan əməliyyatların sayının/məbləğinin bütün müşətilər tərəfindən aparılan əməliyyatların sayındakı/məbləğindəki payı) (%)	
Siyasi nüfuzlu şəxslər	10	15	12.5
Virtual Aktiv Xidməti Təminatçıları	20	25	22.5
Xarici hüquqi şəxslər	15	20	17.5
Yerli hüquqi şəxslər	25	20	22.5

Nümunənin izahı: Siyasi nüfuzlu şəxs müşətilərilərin maliyyə institutunun müşəti portfeliindəki payı 10% və onların əməliyyatlarının ümumi əməliyyatların həcmindəki payı isə 15% təşkil edir. Nəticədə, onların çəki dərəcəsi $(10 + 15) / 2 = 12.5\%$ təşkil edir. Bu qayda, digər kateqoriyalar üçün də tətbiq edilir.

3.2. Müşəti riskinin hesablanması

Müşəti riskləri müşətinin xüsusiyyətləri, hüquqi statusu və əməliyyatlarının xarakterindən asılı olaraq yaranır. Bu riskin dərəcəsi, müşətinin yüksək risk qrupuna aid olub-olmasına görə dəyişir. Müşəti riski risk səviyyəsinə təsir edən müxtəlif amillər və Tələblərin 2.9.3.6-cı yarımbəndində qeyd edilən meyarlar nəzərə alınmaqla aşağıdakı qaydada hesablanı bilər:

$$\text{Müşəti riski} = \sum (\text{Risk faktorlarının skoringi} \times \text{Çəki dərəcəsi})$$

Nümunə 3:

Risk Faktorları (Müşəti kateqoriyaları)	Skoring (1-5)	Çəki dərəcəsi	Risk
Siyasi nüfuzlu şəxslər	5	40	2.0
Yüksək riskli zonanın vətəndaşları	4	30	1.2
Yüksək riskli zonalardan başqa digər xarici ölkə vətəndaşları	3	20	0.6
Rezident fiziki şəxslər	2	10	0.2
Yekun			4.0

Nümunənin izahı: Hər bir risk faktoru üçün müəyyən edilmiş skoring (1-5) və portfeldəki çəki dərəcəsi (%) nəzərə alınaraq risk müəyyən edilir. Məsələn, siyasi nüfuzlu şəxslər yüksək risk qrupuna daxil edilərək skoring üzrə 5 bal verilir və portfeldəki 40% çəki dərəcəsi nəzərə alınmaqla onun riski $5 \times 0.4 = 2.0$ olaraq hesablanır. Eyni zamanda, yüksək riskli zonanın vətəndaşları orta-yüksək risk qrupuna daxil edilərək, skoring üzrə 4 bal verilir

və 30% çəki dərəcəsi ilə onun riski $4 \times 0.3 = 1.2$ olaraq hesablanır. Hesablanmış risk faktorlarının cəmi maliyyə institutunun yekun müştəri riskini müəyyən edir. Bu nümunədə yekun müştəri riski 4.0 olaraq qiymətləndirilir.

3.3. Məhsul/xidmət/əməliyyat riskinin hesablanması

Məhsul/xidmətlər/əməliyyatların risk səviyyəsinə təsir edən müxtəlif amillər və Tələblərin 2.9.3.3-cü və 2.9.3.4-cü yarımbəndlərində qeyd edilən meyarlar nəzərə alınmaqla aşağıdakı qaydada hesablanı bilər:

$$\text{Məhsul riski} = \sum (\text{Risk faktorlarının skoringi} \times \text{Çəki dərəcəsi})$$

Nümunə 4:

Risk faktorları (Məhsul/xidmət/əməliyyat kateqoriyaları)	Skoring (1-5)	Çəki dərəcəsi (%)	Risk
Fərdi bankçılıq	5	50	2.5
Elektron ticarət	4	30	1.2
İstehlak krediti	3	20	0.6
Yekun			4.3

Nümunənin izahı: Misal olaraq, fərdi bankçılıq yüksək risk qrupuna daxil edilərək skoring üzrə 5 bal verilir. Bu məhsul portfəldə 50% çəki dərəcəsinə malik olduğundan, risk $5 \times 0.5 = 2.5$ olaraq hesablanır. Eyni qaydada, elektron ticarət orta-yüksək risk (skoring üzrə 4 bal) qrupuna daxil edilir və portfəldəki 30%-lik çəki dərəcəsi ilə risk $4 \times 0.3 = 1.2$ olaraq, istehlak krediti orta risk (skoring üzrə 3 bal) qrupuna daxil edilir və portfəldəki 20%-lik çəki dərəcəsi ilə risk $3 \times 0.2 = 0.6$ olaraq hesablanır. Hesablanmış risk faktorlarının cəmi maliyyə institutunun yekun məhsul/xidmət/əməliyyat riskini müəyyən edir. Bu nümunədə məhsul riski 4.3 olaraq qiymətləndirilir.

3.4. Çatdırılma kanalı riskinin hesablanması

Çatdırılma kanalı üzrə risklər risk səviyyəsinə təsir edən müxtəlif amillər və Tələblərin 2.9.3.5-ci yarımbəndində qeyd edilən meyarlar nəzərə alınmaqla aşağıdakı qaydada hesablanı bilər:

$$\text{Çatdırılma kanalı riski} = \sum (\text{Çatdırılma kanalı faktorlarının skoringi} \times \text{Çəki dərəcəsi})$$

Nümunə 5:

Risk faktorları (Çatdırılma kanalı kateqoriyaları)	Skoring (1-5)	Çəki dərəcəsi (%)	Risk
Mobil bankçılıq	5	50	2.5

Ödəniş terminalları	5	30	1.5
Kassa	1	20	0.2
Yekun			4.2

Nümunənin izahı: Mobil bankçılıq və ödəniş terminalları yüksək risk qrupuna daxil edilərək skoring üzrə 5 bal verilir. Portfeldəki çəki dərəcələrinə uyğun olaraq, mobil bankçılıq üçün 50% çəki dərəcəsi ilə risk $5 \times 0.5 = 2.5$ və ödəniş terminalları üçün 30% çəki dərəcəsi ilə risk $5 \times 0.3 = 1.5$ olaraq hesablanır. Kassa isə aşağı risk qrupuna daxil edilərək skoring üzrə 1 bal verilir və 20% çəki dərəcəsi ilə onun riski $1 \times 0.2 = 0.2$ olaraq hesablanır. Hesablanmış risk faktorlarının cəmi maliyyə institutunun yekun çatdırılma kanalı riskini müəyyən edir. Bu nümunədə yekun çatdırılma kanalı riski 4.2 olaraq qiymətləndirilir.

3.5. Coğrafi riskin hesablanması

Coğrafi risklərin qiymətləndirilməsi risk səviyyəsinə təsir edən müxtəlif amillər və Tələblərin 2.9.3.7-ci yarımbəndində qeyd edilən meyarlar nəzərə alınmaqla aşağıdakı qaydada hesablanı bilər:

$$\text{Coğrafi risk} = \sum (\text{Coğrafi faktorlarının skoringi} \times \text{Çəki dərəcəsi})$$

Nümunə 6:

Risk faktorları (Ölkə/zona)	Skoring (1-5)	Çəki dərəcəsi (%)	Risk
FATF-ın “qara siyahı”sında olan ölkələr	5	40	2.0
FATF-ın “boz siyahı”sında olan ölkələr	4	30	1.2
Digər ölkə	1	30	0.3
Yekun			3.5

Nümunənin izahı: FATF-ın “qara siyahı”sında olan ölkələr yüksək risk qrupuna daxil edilərək skoring üzrə 5 bal verilir və 40% çəki dərəcəsi ilə $5 \times 0.4 = 2.0$ olaraq, FATF-ın “boz siyahı”sında olan ölkələr orta-yüksək risk qrupuna (skoring üzrə 4 bal) daxil edilərək 30% çəki dərəcəsi ilə $4 \times 0.3 = 1.2$ olaraq, digər ölkə aşağı risk qrupuna daxil edilərək skoring üzrə 1 bal verilmiş və 30% çəki dərəcəsi ilə $1 \times 0.3 = 0.3$ olaraq hesablanır. Hesablanmış risk faktorlarının cəmi maliyyə institutunun yekun coğrafi riskini müəyyən edir. Bu nümunədə, yekun coğrafi risk 3.5 olaraq qiymətləndirilir.

3.6. Məxsusi risk dərəcəsinin hesablanması

Dörd kateqoriyanın hər biri üzrə risklər müəyyənləşdirildikdən sonra aşağıdakı düsturdan istifadə edilərək yekun məxsusi risk dərəcəsi hesablanır.

$$\text{Məxsusi risk} = \text{Risk dərəcələrinin cəmi} / \text{Risk dərəcələrinin sayı}$$

Yuxarıdakı düsturdan göründüyü kimi məxsusi riskin yekun dərəcəsi, maliyyə institutunun üzləşdiyi əsas risk kateqoriyaları (müşəri, məhsul/xidmət, çatdırılma kanalı və coğrafi risklər) üzrə hesablanmış risk dərəcələrinin ədədi ortası olaraq hesablanır. Yəni, yuxarıdakı nümunələrə uyğun olaraq müşəri riskinin 4.0, məhsul riskinin 4.3, çatdırılma kanalı riskinin 4.2, coğrafi risk dərəcəsinin isə 3.5 olduğunu nəzərə alaraq, yekun məxsusi risk dərəcəsi $4.0 + 4.3 + 4.2 + 3.5 / 4 = 4.0$ olaraq hesablanacaq.

Nəticədə, məxsusi risk dərəcəsi 4.0 olaraq müəyyən edilir. Hesablanmış göstərici nə qədər yüksək olarsa, bu, müvafiq risk səviyyəsinin bir o qədər yüksək olduğunu ifadə edir.

4. Daxili Nəzarət Proqramının (DNP) adekvatlığının qiymətləndirilməsi

4.1. Daxili Nəzarət Proqramı (DNP) maliyyə institutlarında ƏL/TM/KM risklərinin idarə edilməsi məqsədilə tətbiq olunan siyasət, prosedur və nəzarət mexanizmlərinin məcmusudur. DNP, maliyyə institutlarının fəaliyyətlərinin qanunvericilik tələblərinə uyğunluğunu və ƏL/TM/KM risklərinin minimuma endirilməsini təmin edir.

4.2. DNP maliyyə institutunun fəaliyyət strukturuna uyğun olaraq hazırlanır və mütəmadi olaraq qiymətləndirilir. Bu qiymətləndirmə, DNP-nin nə dərəcədə effektiv olduğunu, qanunvericilik tələblərinə uyğun olub-olmadığını müəyyən etməyə imkan verir.

4.3. DNP-nin adekvatlığı onun müxtəlif komponentlərinin keyfiyyət göstəricilərinə əsasən qiymətləndirilməsi yolu ilə ölçülür. Bu prosesdə 5 ballıq şkala (və ya alternativ şkalalar) istifadə edilə bilər. Hər bir komponent (məsələn, məsul şəxs, müşəri uyğunluğu tədbirləri və s.) meyarlar üzrə (məsul şəxsin təcrübəsi, bilik səviyyəsi və s.) ayrıca qiymətləndirilir. Meyarlara əhəmiyyətlik dərəcəsinə görə skorinqlər də verilə bilər. Hər bir maliyyə institutu öz fəaliyyətinə uyğun olaraq komponentləri və qiymətləndirmə meyarlarını fərdi qaydada müəyyən edə bilər. Bu zaman Tələblərdəki müddəalar nəzərə alınmalıdır. Yekun adekvatlıq dərəcəsi komponentlər üzrə adekvatlıq dərəcələrinin ədədi ortası kimi hesablanır.

DNP-nin komponentləri üzrə qiymətləndirmə nəticələri aşağıdakı kimi ola bilər:

Nümunə 7:

Komponentlər	Bal (1-5)
Məsul şəxs (ƏL/TM sahəsində məsul şəxsin təcrübəsi, bilik səviyyəsi və funksional effektivliyi)	3.1
Hesabatlılıq (Şübhəli əməliyyatlara dair hesabatların vaxtında təqdim edilməsi və onların yüksək keyfiyyətdə olması)	2.5
Davamlı monitoring (Əməliyyatların real vaxtda monitoringi və potensial şübhəli əməliyyatların aşkarlanması)	2.9
Müşəri uyğunluğu (Müşərilərin məlumatlarının əldə edilməsi, risklərin müəyyən edilməsi və məlumatların yenilənməsi)	3

Komponentlər	Bal (1-5)
Əməkdaşların təlimi (ƏL/TM/KMM üzrə əməkdaşların biliklərinin artırılması və təlimlərin effektiv təşkili)	3
Yekun DNP adekvatlıq dərəcəsi	2.9

Nümunənin izahı: Qeyd edilən komponentlərin ədədi ortası, yəni yekun DNP adekvatlıq dərəcəsi 2.9 olaraq qiymətləndirilir ki, bu da aşağıdakı nümunəyə uyğun olaraq adekvatlığın kafi səviyyədə olduğunu göstərir.

Nümunə 8 – DNP Qiymətləndirmə Şkalası:

Ballar	Qiymətləndirmə	Təsvir
1 – 2-dək	Zəif	DNP ciddi çatışmazlıqlara (qanunvericilik tələblərinə əməl olunmur) malikdir.
2 – 3-dək	Kafi	DNP-də çatışmazlıqlar (qanunvericilik tələblərinə qismən əməl olunur) mövcuddur, lakin müəyyən səviyyədə effektivlik təmin edilir.
3 – 4-dək	Orta	DNP effektivdir (qanunvericilik tələblərinə tam əməl olunur), lakin DNP-nin bütün sahələrində təkmilləşdirmələrə ehtiyac duyulur.
4 – 5-dək	Yaxşı	DNP effektivdir və (qanunvericilik tələblərinə tam əməl olunur), lakin DNP-nin bəzi sahələrində təkmilləşdirmələrə ehtiyac duyulur.
5	Əla	DNP effektivdir və bütün ƏL/TM tələblərini tam yerinə yetirir.

5. Qalıq riskin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi

5.1. Qalıq risk daxili nəzarət mexanizmlərinin adekvatlığı nəzərə alındıqdan sonra qalan risk səviyyəsini ifadə edir və aşağıdakı düsturla hesablanır.

$$\text{Qalıq risk} = \text{Məxsusi risk} - \text{DNP adekvatlığı}$$

Bu düstur maliyyə institutunun təbii olaraq mövcud olan məxsusi risklərini (nəzarət tədbirləri tətbiq edilməmiş risklər) daxili nəzarət tədbirləri vasitəsilə nə dərəcədə effektiv şəkildə azalda bildiyini qiymətləndirməyə imkan verir. Daxili nəzarət tədbirləri effektiv olduqda, qalıq risk minimal olacaqdır. Əks halda, daxili nəzarət proqramında mövcud olan boşluqlar və ya uyğunsuzluqlar nəticəsində qalıq risk yüksək olaraq qalacaqdır. Risklərin qiymətləndirilməsi zamanı Tələblərin 2.9.3-cü yarım bəndindəki meyarlar nəzərə alınır.

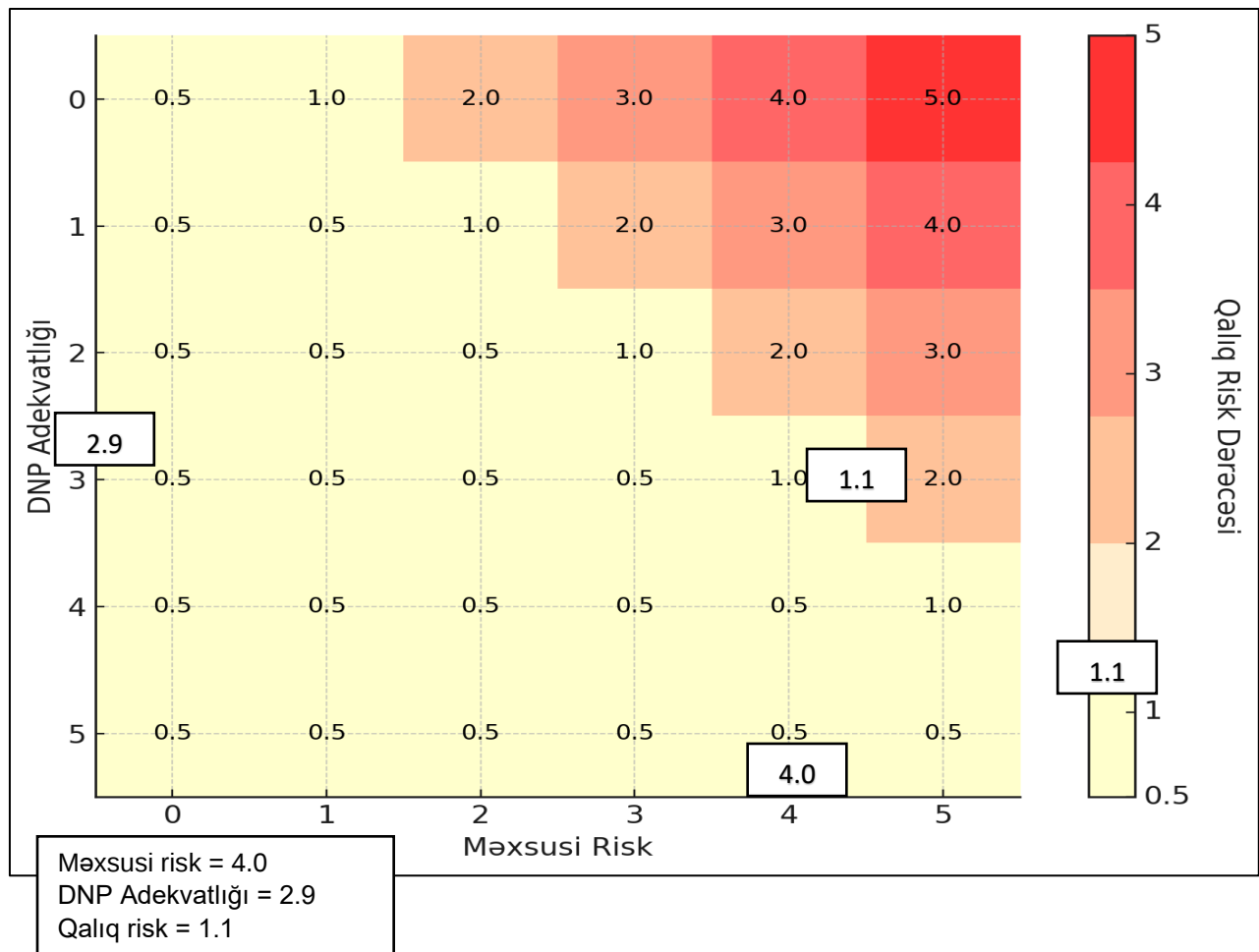
5.2. Bu yanaşma maliyyə institutunun daxili nəzarət mexanizmlərinin effektivliyini nəzərə alaraq qalan risklərin səviyyəsini ölçməyə imkan verir. Qalıq risk heç vaxt sıfır və ya mənfi ola bilməz, çünki daxili nəzarət mexanizmlərinin nə qədər effektiv olmasına baxmayaraq, müəyyən risklər həmişə mövcuddur. Bu risklər əsasən insan səhvləri, dəyişən situasiyalar (qanunvericilik dəyişiklikləri, texnoloji yeniliklər və s.) və xarici faktorlar (beynəlxalq sanksiyalar, siyasi və iqtisadi dəyişikliklər) kimi səbəblərdən yaranır. Bu səbəblər maliyyə institutlarının risklərini tamamilə aradan qaldırmasının qeyri-mümkün olduğunu və hər zaman müəyyən səviyyədə qalıq riskin qalacağını göstərir. Buna görə də qalıq riskin minimal dəyərinin 0.5 (10% həcmində) olaraq qəbul edilməsi tövsiyə edilir. Yuxarıda verilən nümunələrdən istifadə edərək *Qalıq risk* dərəcəsi $4.0 - 2.9 = 1.1$ olaraq hesablanır və Nümunə 9-da qeyd edilən şkalaya müvafiq olaraq *Aşağı riskli* kimi qiymətləndirilir:

Nümunə 9 – Qalıq risk qiymətləndirməsi şkalası:

Risk Dərəcəsi	Qalıq Risk
Aşağı	0 – 1-dək
Orta-Aşağı	1 – 2-dək
Orta	2 – 3-dək
Orta-Yüksək	3 – 4-dək
Yüksək	4 – 5-dək

5.3. Yekun nəticələr Nümunə 10-da göstərilən İstilik Xəritəsi (Heatmap) üzrə təsvir edilə bilər.

Nümunə 10 – İstilik Xəritəsi:

5.4. Qalıq risk dərəcələri həmçinin əvvəlki illərin nəticələrini müqayisə etməyə və ümumi risk tendensiyasını müəyyən etməyə imkan verir. Əgər maliyyə institutunun qalıq riskləri onun risk iştahası bəyannaməsində nəzərdə tutulan limitləri aşarsa, bu halda maliyyə institutu tərəfindən müvafiq tənzimlənmə və nəzarət tədbirləri həyata keçirilir.

6. İRQ nəticələrinin istifadəsi

6.1. Əldə olunmuş nəticələr maliyyə institutunun fəaliyyətindəki risk səviyyələrini effektiv şəkildə qiymətləndirmək və bu riskləri idarə etmək üçün mühüm vasitədir. Bu nəticələr, həmçinin qanunvericilik tələblərinə uyğunluğu təmin etmək məqsədilə mühüm qərarların qəbuluna əsas yaradır. İRQ prosesi yekunlaşdıqdan sonra nəticələrə əsasən maliyyə institutları tərəfindən aşağıdakı addımların atılması nəzərdə tutulur:

6.1.1. Fəaliyyət planının formalaşdırılması – Maliyyə institutları tərəfindən müəyyən edilmiş risklərin azaldılması tədbirlərinin tətbiqi və bu tədbirlərin tətbiqi nəticəsində qalıq risklərin idarəedilməsinə dair fəaliyyət planı hazırlanır və təsdiq üçün rəhbərliyə təqdim edilir. Bu plan ən azı aşağıdakıları əhatə edir:

6.1.1.1. yüksək risklər üçün spesifik tədbirlər: yüksək riskli müştərilər, məhsullar/xidmətlər və çatdırılma kanalları üçün daha ciddi nəzarət mexanizmlərinin tətbiqi;

6.1.1.2. resursların bölüşdürülməsi: risk səviyyələrinə uyğun olaraq maliyyə, insan və digər resursların effektiv şəkildə idarə edilməsi;

6.1.1.3. təkmilləşdirmə fəaliyyətləri: daxili nəzarət mexanizmlərində mövcud olan boşluqların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görülməsi;

6.1.1.4. məlumatlandırma: tədbirlər planı ilə aidiyyəti əməkdaşların tanış olmasının təmin edilməsi.

6.1.2. Nəzarət orqanına illik hesabatlılıq – Maliyyə institutları risk qiymətləndirməsinin nəticələrini və həyata keçirilmiş tədbirlər barədə məlumatları illik əsasda Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankına təqdim edir:

6.1.2.1. Risk qiymətləndirmə hesabatı: məxsusi risklərin hər bir kateqoriyası üzrə müəyyən edilmiş risk səviyyələri, daxili nəzarət mexanizmləri və qalıq risklər barədə ətraflı məlumat.